

ОЛЕНА ТЕЛІГА

У 20-ті РОКОВИНИ СМЕРТИ

1942—1962

Н Ю Й О Р К — 1962

IN MEMORY OF
OLENA TELIHA
1907—1942

diasporiana.org.ua

NEW YORK—1962

Видано заходами
1. Відділу Українського Золотого Хреста
ім. Олени Теліги
в Нью Йорку

ВСТУПНЕ СЛОВО

Найкращим пам'ятником для письменника є його твори в руках широкого загалу свого громадянства.

Тому в час, коли загал українського жіноцтва приготується до звеличання пам'яті Олени Теліги, поетки-героїні, нехай ця скромна збірка причиниться до наближення та спопуляризування серед загалу українського громадянства постаті тої, що „сміла жити, творити та вмерти для своєї батьківщини”.

Досі Олена Теліга не дочекалася повного видання її творів, а це тому, що статті й поезії друковані по різних журналах перед другою світовою війною та в часі війни, сьогодні майже недоступні, а багато її рукописів знищено в часі її арештування Гестапом та опісля в часі дальших воєнних дій.

Тому ледви чи коли діждемося повної збірки творів Олени Теліги. Але не в кількості, а в якості творів їх вага та значення.

Хай ця скромна збірка залишиться назавжди в руках її сестер-друзів як тріткий незатертий спогад про цю, що палко мріяла

. до самого рання
Щоб Бог зіслав мені найбільший дар:
Гарячу смерть — не зимне умирання.

Досі вийшли збірки творів Олени Теліги:
„Душа на сторожі” — Видавництво „Культура” 1946 р.
„Прапори духа” — Видавництво „Сурма” 1947 р.

ОЛЕНА ТЕЛІГА — ПОЕТКА - ГЕРОІНЯ

*„І часто серце запалає болем,
А щось гаряче аж за серце стисне,
Коли над рідним, тим же самим полем
Зависне інша незнайома пісня”.*

На шляху боротьби за буття українського народу з'являється безконечна черга людей, що задивлені в ясну зірку своєї взнеслої ідеї, складають своє життя на національному жертвнику з вірою, що їхніми слідами підуть безнастанно нові й нові друзі, найкращі сини й доньки свого народу. Підуть ті, яких серце горить палкою любов'ю рідних братів і їх поневоленої Неньки - України, які не всилі спокійно дивитися, як ворог винищує матеріально край, як старається приспати, вбити його душу, відібрати йому його живе слово. Український нарід втратив волю та не втратив права на вільне - свободне життя на своїй землі. Не втратив права на створення своєї влади, свого уряду, своєї держави. І саме боротьба за зреалізування цієї ідеї буде продовжатися, поки український народ не здобуде повної суверенності й не стане господарем у своїй Незалежній Державі. В ім'я цієї ідеї борються сотки, тисячі наших героїв, які бадьоро, весело, радісно віддають своє життя, бо світить їм у „мент конання" візія вільної Батьківщини.

З піснею на устах ішли в бій наші Запорозці. Весело співаючи наступали на ворога карні ряди Українських Січових Стрільців („Усусуси") і „зо сміхом умірають". З погірдливою усмішкою гинуть від ворожої кулі наші повстанці, борці У. П. А., революціонери. І з веселою погірдливою усмішкою ішла на розстріл Олена Шовгенів - Теліга, донька професора Київської Політехніки, міністра У. Н. Р., та ректора Подєбрадської Академії. Її душа в засвітах з'єдналася з мільонами братніх душ та палким, невгасаючим світлом світлтиме майбутнім на стрімким, каменистим шляху визволення.

Олена Теліга належить до борців, що воюють подвійною зброєю — словом і чином. Що стараються, аби голошені ними ідеї, кличі переводити в чин, „не пусті слова, а чин", про здійснювання через себе своїх слів. Вона

шукаючи, вибіраючи свій життєвий шлях, формуючи свій світогляд, не вдоволяється середовищем визначних людей, що збиралося в домі її батьків, а шукає людей з виразним ясным світоглядом, які знають чого прагнуть та до чого зміряють. І в таке середовище ввійшла через свого чоловіка інж. Михайла Телігу. Тому зразу душею вросла в те наше середовище, що після першої світової війни стало кувати, формувати новий український світогляд та мобілізувати сили до боротьби з заразливим російським комунізмом. Сталими приятелями й майже щоденними гостями Олени та Михайла Телігів стали — Василь Куриленко, Леонід Мосендз, Євген Маланюк, Микола Сціборський, Юрій Дарган, взагалі середовище, що кувало новий світогляд українського націоналістичного руху. Також з ентузіазмом повітала появу „Українського Літературного Вісника” у Львові 1922. Олена Теліга знайшла в ньому українську духову незалежність, нові ідеї, рішучу поставу супроти ворога не хиткого компромісу, а боротьби за слухність своїй справі, віру в перемогу духа, етики, моралі над марксистським матеріалізмом. Так всеціло вростає Олена Теліга в гурт своїх однодумців, включаєсь у їх працю, коли знайшла в їх ідеології те, чого шукала, чого сподівалася від життя. Коли знайшла свій життєвий шлях, ступила на нього відважно та заговорила до своїх братів рядками своїх поезій та прозових творів.

Олена Теліга народилася 21 липня 1907 р. в Петербурзі, а 1917 р. її батьки перенеслися до Києва. Інж. Іван Шовгенів стає професором Київської Політехніки.

Різко стелиться життєвий шлях Поетки - Героїні. „Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив”, щастя перехрещувалося зі злиднями, з бурями переживань. Соняшні дні безжурного дитинства і вчасної молодости розпливалися в радості, сміху й веселості, що з ними йде крізь життя та щедро розсипає довкруги себе: „Весь час радість тулиться до мене, як безжурний вітрогон хлопчина”. В своїх поезіях передає Ол. Теліга всі свої переживання, тремтіння своєї ніжної душі, пробудження життєвих і творчих сил: „Полум'ям їдким заслано очі. Чи мене хтось кличе . . . І чула я: мої дитячі дні тікають швидко, як малі ягнята”. Вона випрямилась, як рослина до сонця та „відчувала гнучкість рук, що хочать узяти щастя”. Але щастя, любов і радість ідуть часто в парі з болем і терпінням. Болючі переживання в часі революції та Великого Зриву 1917 - 1919 років, мандрівка з матір'ю і братом навмання, щоб з'єднатися з батьком і старшим братом на еміграції, колючим терням в'їда-

ється в душу молодій дівчинки та залишає важкі спогади на ціле життя: „Там, за лісами, неспокійно спить, в боях ранений, мій трагічний Київ”. Нераз доводиться їй зазнати невдач і терпінь, проводити ночі серед смутку та зневіри, але ранок стирає сліди безсонности, хвиливого заломання, а ясне ранішнє сонце приносить знову отуху та надію в наболілу душу поетки, яка бадьора з усміхом скаже:

„Тільки тим дана перемога,
Хто й у бої сміється зміг”.

З цими словами включається дальше в вир життя. „Іде крізь січні у теплі квітні”, а її оптимістичний настрій уділюється окруженню, другим. Віднайшовши рівновагу духа, старається других кріпити, що найшлися у днях життєвої зневіри та потішати, що після терпіння знов засяють ясні дні щастя: „Повір: незнане щось у невідому пору тебе зустріне радісним — живи!.. Ти приймеш знов життя і так захочеш жити, його пізнавши глибоко до дна”. Поетка не зносить неясної ситуації, сірих буднів одноманітних днів, у важливих моментах вимагає рішучости, стійкості, твердості, ясної постави: „Усе — лише не це, не ці спокійні дні, або: „Ти в тінь не йди. Тривай в пекучій грі”. Її єство не вдоволюється тихим родинним життям - щастям, бо Господь також вітрами її шлях намітив і вона як буйний вихор, як бідна пташка б'ється в золотій клітці, щоб крізь ґрати протиснутись у країну взнеслих ідей та незвичайний цілей. Її серце переповнене любов'ю відкривається, щоб теплом огорнути всіх друзів, цілий свій народ, бідний поневолений і в посвяті для нього найти повне щастя, вдоволення. Вона терпить, боєм своїх братів, мучених за правду, за святу ідею (Засудженим).

Своїм віщим духом бачить скорий прихід нового національного зриву, а тоді її жіноча ніжність перемінюється в боеве завзяття (Вечірня пісня). Поетка закликає загал українського жіноцтва стати до збройної боротьби за волю України (Відповідь). У дальшій своїй візії бачить свою Батьківщину визволену зпід большевицького чобота, а очима душі оглядає поворот на рідну землю (Поворот): „ . . . в осінний день прозорий, перейдемо на свої дороги”, а навіть змальовує відносини, що запанують тоді серед своїх на рідній Батьківщині: „Чекає все: і розпач і образа, . . . тяжке змагання наші душі зоре, . . . А рідний край нам буде — чужиною”. Але все промине, не треба смутку і сліз, засяє сонце в ім'я любови і братерства. Події другої світової війни застали Олену Телігу разом з її чоловіком у Варшаві, звідки по здобуттю Варшави німцями переїздить до Кра-

кова, що від осені 1939 р. став центром української еміграції. Тут Олена Теліга стрічає Ол. Ольжича (Ол. Кандибу) та під його впливом стає формально членом О. У. Н. і приступає до праці в культ.-освітній ділянці, яку згодом очолює. На тому пості має багато праці, розмов, зібрань, мусять виготовляти та постачати матеріяли для О. У. Н. Своїми статтями старалася піднести божвий дух, збудити народ з оп'янілості, перестерігає перед фальшивими кличами, роздором, картає „партачів життя” та перестерігає перед пролиттям братньої крові, сварів та незгоди. Серед такої гарячкової праці застає її рік 1941, а з ним похід німців на схід. Олена Теліга, як культ.-освітня референтка О. У. Н. під чужими документами переїздить до Львова, звідтам до Рівного, а небавом в прозорий осінний день 22 жовтня 1941 р. ставить свої перші кроки на вулицях „коханого трагічного Києва”. Не змогли перестороги, рвалась до чину, не остала в запіллю. У Києві включається в зорганізоване його життя і старається заманіфестувати ідеї українського націоналізму О. У. Н. в духовій праці. Її вибирають головою „Спілки Письменників”, приступає до видавництва літературного журналу „Літаври”, що стали виявом ідей укр. націоналізму, а домівка „Спілки” і редакції стала місцем стріч мистецьких сил Києва. Але ворог чуває та наближається поволи, поступенно криваве жниво Гестапа. Арешти друзів, співробітників журналу, труси, допити, намови коритися ворогові, розстріли. Олені Телізі радили виїхати з Києва хоч на якийсь час, але її рішучі слова: „Я вдруге Києва не покину”, клали кінець намовам і дискусіям на ту тему. Праця йшла серед холоду, голоду, непевності завтра, але друзі бачили О. Телігу все всіміхнену, бадьору, що ще других піддержувала і кріпила на дусі. А небезпека наближалася з кожним днем.

Дня 9 лютого Гестапо зробило засідку в приміщенні „Спілки” і арештувало О. Телігу, М. Телігу та інших членів О. У. Н. Вже після арешту О. Теліга ще в домівці „Спілки” переляканих друзів вітала усмішкою з запевненням, що нікому нічого лякатися, бо всю вину приймає на себе.

І прийшов день, на який чекала в поетичній екстазі ціле своє життя: „Мій єдиний день! Неповторне свято! . . . Мого життя корона!” Одного лютого ранку 1942 р. у Києві з рук німецького Гестапо згинула Олена Теліга зі своїм чоловіком.

Погасло життя та ім'я і постать О. Теліги назавжди остане символом посвяти та світитиме невгасаючим вогнем любови на небосклоні Батьківщини.

OLENA TELIHA — MARTYR OF OUR TIMES

With reverence and humbleness, the Ukrainian Gold Cross of America dedicates this book to the memory of one of Ukraine's outstanding heroines. The exemplary life, devotion to an immortal cause and the tragic death, is that of OLENA TELIHA. We pay tribute to a great martyr of the twentieth century --- a woman whose stream of life was so mercilessly cut off just twenty years ago.

Olena Teliha was born into the family of Shovheniv in Petersburg 1907. Her father, a talented engineer was professor at the Politechnical Institute at Petersburg and then in Kiev. Later he became the principal of the Podebrady Academy in Czechoslovakia. Her mother came from a family of clergy from Podillia.

Regardless of the Russian environment Olena grew up in, she was always aware of her Ukrainian origin. For even as a child she witnessed many cruel and unforgettable moments of treacherous aggression of the Russian Bolsheviks.

In 1923 Olena escaped with her parents from Kiev through Podillia to Podebrady, where she aquired her education attending the Ukrainian Pedagogical Institute. It was here that a character of fine qualities and gifted talent in poetry began to mold. Always gay and loving life, but very serious, she began to crystalize into a nationalistic figure, for she knew that only through hard struggle can a great ideal be achieved. Her one desire was to live and create for Ukraine. She channelled all her thoughts, efforts, energy and knowledge toward that goal. Olena was not content with the idea that women should only be good wives and mothers. She believed that women must be equal partners with their men, so that in crucial moments of life they can assist and support them in their strifes, and even join them in their fight for glorious deeds. In her work as a poetess she strongly emphasizes patriotism — that love for one's people and country is greater by far, than even one's own life.

In 1927 Olena married Mychajlo Teliha, an engineer and bandurist. Two years later they moved to Warsaw, where they lived through many hardships for survival. Unselfishly they devoted themselves to the Ukrainian Cause and assisted one another in their work.

In 1939 Olena Teliha joined the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) whose aim was to regain Ukrainian Sovereignty. She worked in the underground movement in the cultural field. She advocated unity; she was fair in her views and dealings with others; she imparted her knowledge at every turn, and thus gained the respect and love of all those she met. She worked with great enthusiasm fighting against injustice, cruelty and oppression.

During the Second World War, when the Germans occupied Kiev, Olena felt that her duty was to be there. Being aware of all the dangers awaiting her, and disregarding the advice of other members against her going, Olena arrived in Kiev in Sept. 1941. She immediately contacted other literary friends and organized a literary club of which she became president, continuing with her work for the underground. Publishing a weekly called "Litavry" amidst Bolshevik and German agents, knowing of the risk they were taking, they urged courage, sacrifices, bravery and dignity, manifested Ukrainian rights to freedom, degrading Moscow and German tyranny.

In suppressing this movement the Germans seized and arrested some of the members and forbidded publication of "Litavry". Olena then utilized all her time and energy by organizing secret meetings carrying on with the work she started out to do, teaching and instilling the aims of the Ukrainian Nationalist Movement. She took care of the sick and hungry by getting extra supplies of clothing and food for them. Each day life in Kiev became more and more terrifying, but Olena refused to leave or take on an easier and safer position in the underground.

. . . On February 9, 1942 the German Gestapo arrested Olena Teliha. The doors of her cell closed, keys turned and chains clanged, assaults in the prison chamber began. One bright February morning they carried Olena out of the cell to be shot by the Gestapo. On the walls of her cell was found an inscription:

"Here I sat and from here I go to be shot, Olena Teliha"
and over this was a trident.

That day recorded the tragic death of a young woman, but that same unforgettable day gave birth to a great heroine, whose aspirations were her persevering love of freedom of her native country. She gave her life in the struggle for that great ideal — the liberation of her beloved land - Ukraine.

WE PAY TRIBUTE TO A GREAT WOMAN — A MARTYRED HEROINE — THE IMMORTAL OLENA TELIHA.

ПРАПОРИ ДУХА

Зрушилося з місця і починає валитися все. Валиться старий світ, падають мури міст і зотлілими ганчірками засипають ненависні червоні прапори. А рядом з ними розсипаються усі ворожі нам закони і чужі накинута нам форми, над якими ті прапори маяли. Все нове, все інше! Брами єдині, що донедавна були відчинені, назавжди завалені тяжким камінням власих розбитих мурів. Тими дорогами, до яких вони проводили, вже слава Богу, не йти нам ніколи. Слава Богу, бо всі ті шляхи, скільки їх було, провадили до одного Риму, до темної прірви, виритої ворожою московською рукою, на дно якої мала впасти українська нація. І що найстрашніше — спадаючи, покалічити і забруднити до непізнання своє духове обличчя.

Але від подиху буревійного вітру, тріснули, розчинилися інші брами і хвіртки, що стільки літ були замкнені на сто замків, за порушення яких завжди чекало одно й те саме: куля в чоло чи мандрівка в небажану далечинь. Та ось тепер багато з тих заборонених дверей відчиняється і закликає на нові, інші шляхи. Та як це не дивно, знову перед кожним ходом чекає на нас небезпека. Небезпека вже не у вигляді чужої кулі чи ворожої руки, але відштовхне тебе у закуток, далекий від твоєї мети, — лише велика небезпека від власного фальшивого кроку, який у мить розгубленості може скерувати на шлях інший, але теж чужий і ворожий для нашої нації.

Бо річ зрозуміла, що найлегше можна дістатися на ті нові дороги, які найближче лежать від старих. На дороги, де не треба зупинятися перед брамою, а можна увійти відразу, зі всіма старими речами, лише поміченими новими жовто-блакитними нитками. І зі старою азійською, тріскучою зброєю, перебраною з рук Москви, лише скерованою тепер проти неї самої. Але тим шляхом ми дійдемо туди ж, звідки вийшли. Треба за всяку ціну обминати ті широкі, розкриті двері й шукати правдивої великої брами, над якою віють непідроблені, неперелицьовані прапори духа і яка веде на широкий шлях відродження нашої нації. Так увійти до неї не легко. Перед нею треба обов'язково затриматися і скинути все, чим обдарувала нас московська рука. Перед нею треба віднайти, одягнути свій власний, не з московського плеча одяг і взяти в руки свою, зовсім іншу міцну і шляхетну зброю. Але не жалій-

мо того, що нам треба буде скинути! Ми не сміємо мати в жадній ділянці, а тим більше в ділянці духової творчости нічого, що б нам нагадувало підозрілі речі советського виробу. Бо це ж були будинки, які розліталися ще перед тим, як були збудовані. Одяги, де рукави були різної довжини, жіночі торбинки зі замками, які тріщали, як найбільші гармати. Все це була чужа бездарна творчість, яку накинула нам чужа рука не лише на щоденне життя, а, що далеко страшніше, і в мистецтво, і яку ми мусимо за всяку ціну відкинути якнайскорше. Бо завданням нашого мистецтва є віднайдення не розплесканої пересічності, а правдивих глибин і висот української духовости і творення для них стрункої і незнищеної форми, яка б не нагадувала будинку, що може кожної хвилини завалитися.

Для цього треба обминати все, чим останні роки мусіла жити українська творчість під Советами. Треба собі виразно усвідомити, що українське націоналістичне мистецтво ніколи не було й не сміє бути лише агіткою, хоча б і зверненою тепер проти нашого найбільшого ворога — Москви. Наше мистецтво не сміє користатися цими дешевими, оклепанними трафаретами, які залишила йому в спадщину настирлива Москва. Українське мистецтво не сміє бути тією м'якою, але „передовою” жінкою з творів Хвильового, що замість царського портрета вішає на те саме місце, в тій самій рамці портрет Троцького, а пізніше — Сталіна. Ні, воно мусить на різні цінності визначати і різні місця. Воно мусить завжди пам'ятати, що навіть найбільш блискуча агітаційна промова, виголошена промовцем перед масами, може не мати ніякої цінности, як літературний твір, що найбільш пекучі справи нашого життя, подані в їх сухій формі, належать до хроніки, а не до мистецтва. А найяскравіший плакат є лише плакатом, а не образом. Українське мистецтво мусить собі яскраво усвідомити, що є багато речей і справ, потрібних нашій нації, але якими має займатися наука, пропаганда, навіть поліція, але ні в якому разі мистецтво. Бо українське націоналістичне мистецтво зокрема література, не є безплідним мистецтвом, але в кожному разі також не приземною московською агіткою виверненою лише на другий бік. Завданням українського націоналістичного мистецтва є виведення всіх тих цінностей, які б скріплювали, а не розслаблювали душу нації, як це робило мистецтво накинуте нам згори. Воно має відшукати всі ці великі почування, які намагався різними способами знищити наш ворог. Вона має дбати, щоб у душах нашого народу жило не голосне гавкання на ворога — лише глибока, неп-

римирила і творча ненависть до нього. І не солодка розчуленість над самим собою, а велика й мужня любов до своєї нації, до свого минулого, до свого народу і до всього великого і шляхетного, передусім до своїх героїв, яких так довго переслідував і замовчував ворог. Українське мистецтво має підхопити й піднести високо прапори тих героїв, прапори найліпшого вияву нашої національної духовости. Бо це мистецтво має велике і прекрасне завдання: виховувати не держиморд царської Москви і не тріскучих політруків большевицької Москви, лише сильних і твердих людей української нації, що вміють жити, творити, і умирати для своєї батьківщини.

ОСТАННІЙ ЛИСТ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ

15. I. 1942

Нарешті маю okazji написати Вам листа, який передав би хоч трохи настрої Києва, у якому ми з Вами так радісно починали працювати перед неповними 3-ма місяцями... Навіть тяжко собі уявити, що з того часу не минуло ще 3-х місяців і все вивернулось на другий бік, а люди також на другий рік вивернули своє відношення до нас.

Багато з тих, що просто адорували нас у ті, не дуже віддалені часи, коли ми ще були „знатними иностранцями” не вітаються при зустрічі, або говорять, що вони, таки з нами, а другі, які були менш настирливими приятелями — оточують власне тепер нас особливою пошаною і підтримкою, як би тепер все змінилось знов — о, як би легко можна було зібрати собі відповідних людей!

Про події і настрої в редакції Ви будете мати докладні відомості від п. М. і Гайовича. Отже про це не буду писати. Але дивна річ, всі ці події наразі не торкнулися Спілки. Перші ж збори по „зміні” пройшли у винятково прихильній нам атмосфері й одну людину, яка вилізла з закидами Управи (що до напрямку) — решта членів абсолютно закричала, а було всіх тих членів понад 40 душ.

Після тих зборів все йде нормальним шляхом. Масло вже ідально, умеблювання. До нашої Спілки приєдналися вже фільмовці, як півсекція, з Н. на чолі. Літературний Клуб, який провадить Муз. розпочав свою діяльність, отже все йде по-людськи й оскільки справа Спілки завалиться, то завинять в цьому „не так тії вороги, як добрії люди”, передусім мій заступник, який думає скорше, як новий редактор „Слова”, аніж як ми. Прикро це сконстатувати, але на жаль це так. Любов до Толстого і Пушкіна сидить у ньому далеко глибше, як любов до своєї Батьківщини.

Те, що ми не хилимо голови перед цими його богами, змушує його апробувати нову політику супроти нас.

Зате, мої співробітники з „Літаврів” — незмінні, як і багато інших. Я . . . засипає мене тепер дуже добрими віршами з присвятами і без присвят мені, але віршами наскрізь „нашими”.

Багато членів не хоче тепер друкуватися тут, у „Новому Слові”. Боже мій, який цікавий журнал можна би ви-

давати тепер у Празі, коли б я передавала звідти матеріял! Новий рік зустріли ми гучно в окремій кімнаті реставрації „Київ”. Але мені було страшно сумно, що цей вимріяний Новий Рік у Києві, тай же у „Києві” був без Вас і навіть без другого „великого Олега”. Ми ж стільки говорили про нього! Ми чекали на нього стільки літ! А всеж було багато тостів, багато віри в майбутнє і багато крику й танцю з приступкою — галасливого Ш.

І ось прийшов цей Новий Рік у Києві. Вітри віють без перестанку. Мороз такий, що всі ми ходимо, як святі Миколи, або снігові баби: волосся, вії, комір пальта, все робиться за хвилину білим! Замерзає вода у водопроводі, зі світлом і теплом все роблять експерименти: то включають, то виключають. Одним словом є рішуче все ті родзинки, які ми уявляли собі в зимовому житті в цьогорічному Києві. Пальта в нас усіх неймовірно легкі, а Ірлявський ходить у літньому. Коли ми йшли вчора ввечері коло засніженого університету, самі білі й замерзлі так, що устами не можна було поворохнути, з холодного мешкання Спілки до холодного дому, я собі яскраво усвідомила, що та мить і для мене і для Ірлявського і для . . . буде пам'ятатися, як символ того „найгіршого” в Києві, тим більше, що перед тим ми мали ще відповідну розмову з нашим заступником і бачили, як з його привітного обличчя „рубахи-парня” — вилазить ворог. Одним словом: „Сніг і вітри над моєю вітчизною”.

Але за цими вітром і снігами відчувається вже яскраве сонце й зелена весна. Це відчувається, що дня в різних розмовах у Спілці, в їдальні, в моїй хаті. Це відчувається в тих віршах і рефератах, що мені зносять до Спілки. В десятках запрошень до різних людей, що пропонують навіть жити в них тепер. А тому в нас усіх, навіть помимо всіх прикростей, помимо голоду що-дня, помимо навіть собачого холоду у всіх нас чудесний настрій і ми всі почуваємося не лише психічно, але й фізично — цілком добре. Шкодуємо, що немає тут з нами Вас, що взагалі нас тут не більше, але гадаю, що й це знов колись буде.

Наразі вітаю щиро Вас і всіх Празьких знайомих.

Прошу написати мені листа з усіми Вашими новинами.
Привіт М. і Г.

Л И С Т

Л. Мосендзові

Ти б дивувався: дощ і пізня ніч,
А в мене світло і вікно наростіж.
І знов думки і серце у вогні,
І гостра туга — у невпиннім зрості.

Твоє життя — холодний світлий став,
Без темних вирів і дзвінких прибоїв,
І, як мені писать тобі листа
І бути в нім — правдивою собою?

Далеко десь горить твоя мета,
В тяжких туманах твій похмурий беріг,
А поки — спокій, зимна самота
І сірих днів — тобі покірний шерег.

А в мене дні — бунтують і кричать,
Підвладні власним, не чужим законам
І тиснуть в серце вогнену печать,
І значать все — не сірим, а червоним.

Бувають дні — безжурні юнаки
Вбігають швидко, в дикім перегоні,
Щоб цілий світ блискучий і п'яний
Стягнути звідкись — у мої долоні.

На жовтій квітці декілька краплин —
Ясне вино на золотавім лезі
І плине в серце найхмільніший плин:
Далекий шум незроджених поезій.

Буває час: палахкотять уста,
Тремтить душі дзвінке роздерте плесо,
Немов хтось кинув здалека листа
І кличе десь — без підпису й адреси . . .

Життя кружляє на вузькій межі
Нових поривів, тасмничих кличів
І видаються зайві і чужі
Давно знайомі речі й обличчя.

В осяйну ж мить, коли останком сил
День розливає недопите сонце,
Рудим конем летить за небосхил
Моя душа в червоній амазонці.

І вже тоді сама не розберу,
Чи то мій біль упав кривавим птахом,
Чи захід сонця заливає брук . . .
Для тебе ж захід — завжди тільки захід!

Чергують ночі — чорні і ясні —
Не від вогню чи темряви безодні,
Лише від блиску спогадів і снів —
Усіх ударів і дарів Господніх.

І в павутинці перехресних барв
Я палкко мрію до самого рання,
Щоб Бог зіслав мені найбільший дар:
Гарячу смерть — не зимне умирання.

Бо серед співу неспокійних днів
Повз таємничі і вабливі двері
Я йду на клич задимлених вогнів —
На наш похмурий і прекрасний беріг.

Коли ж зйду на каменистий верх
Крізь темні води й полум'яні межі —
Нехай життя хитнеться й відпливе,
Мов корабель у заграві пожежі.

ПЯТНАДЦЯТА ОСІНЬ

Ростиславові Д.

Чи ця вечірня непрозора осінь,
Далекий дим чи вогник папіроси,
Чи черевики мокрі від роси —
Щось нагадало неповторну осінь.

Похмурий ліс у вересневім сні
Зітхає тяжко. Мов вогнисті птиці
Над ним літають зорі навісні,
А він галузям хоче відхреститися.
Тріщить багаття. Полум'ям їдким
Заслало очі. Чи мене хтось кличе?
Не бачу. Раптом... де я? перед ким?
Чиє це в іскрах і вогні обличчя?
І хтож це, хто, що у собі з'єднав
Всю мужність світу? І невжеж не злочин
Тасмну міць, хмільнішу від вина
Мені війнути на уста і очі?

І чула я: мої дитячі дні
Тікають швидко, як малі ягнята,
Злітають вділ, ховаються на дні,
А я не хочу бігти й доганяти!
Немов рослина в соняшнім вікні,
Яка неждано вигнулась стрільчасто
Я відчувала стрункість власних ніг
І гнучкість рук, що хочуть взяти щастя.
Незнана радість і незаний сум
Не розплиснувшись — колихнули повинь.
Не буря ще — її далекий шум,
Ще не любов — передчуття любови.

Там, за лісами, неспокійно спить
В боях ранений, мій трагічний Київ,
Та біля мене не лише блакить —
Сліпуче сяйво — розхилиє вії.
Здавалось — все: і ліс і я сама,
І це багаття в заграву злилося.
Ти мала димний і сосновий смак,
Моя п'ятнадцята прекрасна осінь.

*Олена Теліга з чоловіком Михайлом
в Кракові 1941 р. перед виїздом до Львова.*

Л І Т О

Топчуть ноги радісно і струнко
Сонні трави на вузькій межі.
В день такий — віддатись поцілункам!
В день такий цілим надхненням жить!
П'яним сонцем тіло налилося,
Тане й гнеться в ньому, мов свіча, —
І тремтить схвильоване колосся,
Прихилившись до мого плеча.
В сотах мозку золотом прозорим
Мед думок розтоплених лежить,
А душа вклоняється просторам
І землі за світлу радість — жить!
І за те, що стільки уст палило
І тягло мене вогнем спокус,
І за те, що замінить не сила —
Ні нащо — твоїх єдиних мот!

ПОВОРОТ

Це буде так: в осінній день прозорий
Перейдемо ми на свої дороги.

Тяжке змагання наші душі зоре,

Щоб колосились зерна перемоги.

І те, що мрією було роками,

Все обернеться в дійсність і можливість —

Нам буде сонцем кожний куш і камінь

У ці хвилини гострі і щасливі!

Подумать тільки: наші села й люди,

А завтра прийдемо — до свого міста !

Захоплять владно зголоднілі груди

Своє повітря — тепле та іскристе.

Та звідкись сум зловіщий вітер вишле,

Щоб кинути серце у крижаний протяг:

Усе нове . . . і до старої вишні

Не вийде мати радісно напроти . . .

Душа з розбігу стане на сторожі,

Щоб обережно, але гостро стежити

Всі інші душі — зимні чи ворожі

І всі глибокі поміж ними межі.

І часто серце запалає болем,

А щось гаряче аж за горло стисне,

Коли над рідним, тим же самим полем

Зависне інша, незнайома пісня.

Чекає все: і розпач і образа,

А рідний край нам буде — чужиною.

Не треба смутку! Зберемось відразу,

Щоб далі йти — дорогою одною.

Заметемо вогнем любови межі.

Перейдемо у брід бурхливі води,

Щоб взяти повно все, що нам належить,

І злитись знову зі своїм народом.

*Олена Теліга
і Оршан-Чемеринський
у Львові 1941 р.*

СУЧАСНИКАМ

„Не треба слів! Хай буде тільки діло!
Його роби — спокійний і суворий,
Не плутай душу у горіння тіла,
Сховай свій біль. Зломи раптовий порив”
Але для мене — у святім союзі:
Душа і тіло, щастя з гострим бодем,
Мій біль брентить, зате коли сміюся —
То сміх мій рветься джерелом на волю!
Не лічу слів. Даю без міри ніжність.
А може в цьому й є моя сміливість:
Палити серце — в хуртовині сніжній,
Купати душу у холодній зливі.
Вітрам й сонцем Бог мій шлях намітив,
Та там де треба — я тверда й сувора.
О, краю мій, моїх ясних привітів
Не діставав від мене жадний ворог.

ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ

За вікнами день холоне
У вікнах — перші вогні . . .
Замкни у моїх долонях
Ненависть свою і гнів!
Зложи на мої коліна
Каміння жорстоких днів,
І срібло свого полину
Мені поклади до ніг.
Щоб легке, розкуте серце
Співало як вільний птах,
Щоб ти, найміцніший, сперся,
Спочив на моїх устах.
А я поцілунком теплим
Мягким, мов дитячий сміх,
Згашу полум'яне пекло
В очах і думках твоїх.
Та завтра, коли простори
Проріже перша сурма —
В задимлений, чорний морок
Зберу я тебе сама.
Не візьмеш плачу з собою —
Я плакати буду пізніш!
Тобі ж подарю зброю:
Цілунок гострий, як ніж.
Щоб мав ти в залізнім свисті
Для крику і для мовчань —
Уста рішучі, як вистріл,
Тверді, як лезо меча.

ЧОЛОВІКОВІ

Не цвітуть на вікні герані —
Сонний символ спокійних буднів.
Ми весь час стоїмо на грані
Невідомих шляхів майбутніх.

І тому, що в своїм полоні
Не тримають нас речі й стіни,
Ні на день в душі не холоне
Молодече бажання чину.

Що нам щастя солодких звичок
У незмінних обіймах дому —
Може завтра вже нас відкличе
Канонада грізного грому.

І напружений погляд хоче
Відшукати у тьмі глибокій
Блискавок фанатичні очі,
А не місяця мрійний спокій.

*Олена Теліга
й Дмитро Донцов
у Ворохті 1935 р.*

*
* * *

Махнуть рукою! Розіллять вино!
Гей крикне хтось, хай буде завірюха, —
Ах, як я хочу віднайти вікно
У сірім мурі одностайних рухів!
А в тім вікні нехай замерехтить
Чийсь обличчя — вперте і сміливе,
Щоб знов життя — на довго чи на мить —
Розколихалось хвилею припливу.
Щоб погляд чийсь, мов трунок дорогий,
Переплеснувся, найсвітлішим плином,
Де очі інших, очі ворогів
Не домішали яду, чи полину.
І в душній салі буде знов рости
Така дитина й божевільна мрія:
Що задля мене, хтось зуміє йти
Крізь всі зневаги — так, як я умію!

*
* * *

Усе — лише не це! Не ці спокійні дні,
Де всі слова у барвах однакових,
Думки, мов нероздмухані вогні,
Бажання — в запорошених оковах.

Якогось вітру, сміху чи злоби!
Щоб рвались душі крізь іржаві ґрати,
Щоб крикнув хтось: ненавидь і люби —
І варто буде жити чи вмірати!

Не бійся днів заплутаних вузлом,
Ночей безсонних, очманілих ранків.
Хай ріже час лице — добром і злом!
Хай палять серце — найдрібніші ранки!

Ти в тінь не йди. Тривай в пекучій грі.
В сліпуче сяйво не лякайся дивитися —
Лише по спеці гряде жданий грім
І з хмар сковзне — багнетом — блискавиця.

ЗАСУДЖЕНИМ

Як ми можемо жити, сміятись і дихать?
Як могли ми чекати — не битись, а спать
В ніч, коли у в'язниці спокійно і тихо
Ви збиралися вмерти — у шість двадцятьпять.

І коли приволікся заплаканий ранок,
Вас покликала смерть у похмурій імлі —
А тепер наші душі і топчуть і ранять
Ваші кроки останні по зимній землі.

А тепер в кожному серці пожежу пригаслу
Розпалили ви знову — спаливши життя.
І, мов гимн урочистий, мов визвольне гасло,
Є для нас тих імен нерозривне злиття.

Над могилою вашою тиша і спокій,
Та по рідному краю — зловіщі вогні.
І піти по слідах ваших скошених кроків
Рвучко тягнуться сотні окрилених ніг.

*
* *

Гострі очі розкриті в морок,
Б'є годинник: чотири, п'ять . . .
Моє серце в гарячих зморах,
Я й сьогодні не можу спати.

Але завтра спокійно встану,
Так, як завжди, без жадних змін,
І в життя, як в безжурний танок,
Увійду до нічних годин.

Придушу свій невпинний спогад,
Буду радість давати й сміх,
Тільки тим дана перемога,
Хто й у болі сміятись зміг!

КОЗАЧОК

Кожний крок — сліпуча блискавиця,
А душа — польовий буйний вітер.
Розгоряються уста і лица
Неспокійним пурпуровим квітом.
Не піймаш! Я — вогонь, я — вихор,
А вони спиняться не звикли!
Але раптом усміхнуся тихо
І в очах моїх заграє виклик,
А душа, розбещеністю п'яна
Вип'є туги золоту отруту.
О, злови мене, злови, коханий,
Я так хочу біля тебе бути!
Бачиш — стіни зникли, мов примари!
Трави лізуть нам під закаблуки —
А над нами — рожевіють хмари!
Перед нами — зеленіють луки!
Тільки зловиш — радісно і вюнка
Закручу тебе звитяжним рухом,
А з оркестри бризне поцілунків
Весняна, бурхлива завірюха!

*
* *

Я руці, що била — не пробачу —
Не для мене переможний бич!
Знай одно: не каюсь я, не плачу,
Ні зітхань не маю, ні злоби.
Тільки все у гордість замінила,
Щоб тобою дихало й цвіло,
А її тверда й холодна сила
Придушила тепле джерело.
Але навіть за твою шпіцруту
Стріл затрутих я тобі не шлю,
Бо не вмю замінять в отруту
Відгоріле соняшне — „люблю”.

*
* *

Моя душа й по темнім трунку
Не хоче слухатись порад,
І знову радісно і струнко
Біжить під вітер і під град.
Щоб заховавши мудрий досвід
У скринці без ключа і дна,
Знов зустрічати сірий розсвіт
Вогнем отрути чи вина.
Щоб власній вірі непохитній
Палить лямпаду в чорну ніч
І йти крізь січні в теплі квітні
Крізь біль розлук — у радість стріч.

МУЖЧИНАМ

Не зірвуться слова, гартовані, як криця
І у руці перо не зміниться на спис.
Бо ми лише жінки. У нас душа криниця
З якої ви п'єте: змагайся і кріпись!
І ми її даємо не у залізнім гимні,
У сріблї ніжних слів, у вірі в вашу міць.
Бо швидко прийде день і у завісі димній
Ви зникнете від нас, мов зграя вільних птиць.

Ще сальви не було, не заревли гармати,
Та ви вже на ногах. І ми в останній раз
Все, що дає життя іскристе і багате,
Мов медоносний сік збираємо для вас.
Гойдайте ж кличний дзвін! Крештіть вогонь із кременів!
Ми ж радістю життя вас напоївши вщертъ —
Без металевих слів і без зітхань даремних
По ваших же слідах підемо хоч на смерть!

ЖИТТЯ

Василеві Куриленкові.

Зловіщий брязкіт днів, що б'ються на кавалки,
І жах ночей, що затискають плач.
Ти зраджений життям, яке любив так палко
Відчуй найглибше, але все пробач.
Здається падав сніг? Здається буде свято?
Розквітли квіти? Зараз, чи давно
О, як байдуже все, коли душа зімята,
Сліпа, безкрила — сунеться на дно.
А ти її лови, тримай, тягни на гору!
Греби скоріше — і пливи, пливи!
Повір: незнане щось у невідому пору
Тебе зустріне радісним — живи!
Тоді заблісне сніг, зашепотіють квіти
І підповзуть, мов нитка провідна.
Ти приймеш знов життя і так захочеш жити
Його пізнавши глибоко до дна.

БЕЗСМЕРТНЕ

Упало світло ліхтарів
На день конаючий і тихий,
Та перед смертю він зустрів
Посмертні свічі — дивним сміхом.
І мабуть кожен з нас відчув
Той сміх, як переможну силу,
Як перенесену свічу

За межі схилю.

І це тому, я, мов у сні,
Пішла серединою вулиць
І очі зустрічні, ясні
Не глянули, а розчахнулись!
Та я минала всі вогні,
Мов, світло не своєї брами,
Бо чула: ждане довгі дні
Вже йде з безсмертними дарами.

НЕПОВТОРНЕ СВЯТО

Гарячий день — і враз достигле жито
І доп'яніють обважнілі грона.
Він ще незнаний, ще непережитий
Єдиний день — мого життя корона.
І що це буде — зустріч, чин, екстаза?
Чи дотик смерти на одну хвилину?
Душа дозріє, сповниться відразу
Подвійним смаком — меду і полину.
А дивне серце — п'яне і завзяте
Відчує певність, мов нехибну шпаду.
Мій день єдиний! Неповторне свято!
Найвищий шпиль — і початок до спаду!

ВІДПОВІДЬ

О, так, я знаю, нам не до лица
З мечем в руках і з блискавками гніву,
Військовим кроком, з поглядом ловця
Йти завзято крізь вогонь і зливу.
Миж наша пристань — тиха і ясна,
Це кораблями — ваші збиті крила . . .
Не Лев, а Діва наш відвічний знак,
Не гнів, а ніжність наша вічна сила.
Та ледве з ваших ослабілих рук —
Сповзає зброю ворогам під ноги,
Спиває ніжність легендарний крук —
Жорстокий демон бою й перемоги.
І рвуться пальці довгі і стрункі
Роздерти звички, мов старі котари,
Щоб взяти зброю з вашої руки
І вдарить твердо там, де треба вдарить.
Та тільки меч — блискучий і дзвінкий,
Відчує знову наш рішучий дотик, —
Нам час розгорне звиклі сторінки:
Любов і пристрасть . . . Ніжність і турботи.

